

AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGA HATÁROZATAIBÓL

AZ EGYEZMÉNY 1. CIKKE: JOGHATÓSÁG

*Bankovic és társai kontra Belgium és
az egyezményben részes további 16 állam¹*

Az ügy körülményei. A kérelmet Vlastimir Bankovic és további hat jugoszláv állampolgár terjesztette elő részben saját, részben a belgrádi rádió bombázása során életüket veszített hozzátartozóik nevében az egyezményben részes azon tizenhat állam, így Magyarország ellen is, melyek egyben NATO-tagállamok. Kérelmükben elsősorban az élethez való jog megsértését sérelmezték.

A NATO légierejének akciójára 1999. április 19-én, a hajnali órákban került sor. A szerb rádió és televízió belgrádi központját rakétatalálat érte. A négyemeletes épület két emelete romba dőlt, az ott dolgozók közül tizenhat személy életét veszítette.

A határozat. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) Nagykamarája tárgyaláson vizsgálta meg a kérelem elfogadhatóságát.² Elsősorban azt vizsgálta, hogy mivel az alperes államoknak felrótt cselekményekre azok területén kívül került sor, fennáll-e a tagállamok felelőssége az egyezményben biztosított jogok megsértéséért. Az egyezmény 1. cikke ugyanis úgy szól, hogy „a Magas Szerződő Felek biztosítják a joghatóságuk alatt álló minden személy számára a jelen egyezmény I. fejezetében meghatározott jogokat és szabadságokat”.

Az EJEB határozatában kifejtett álláspontja szerint az állam joghatósága főszabályként felségterületén érvényesül. Igaz ugyan, hogy a nemzetközi jog bizonyos vonatkozásban – mint amilyen például az állampolgárság, a lobogó joga, a diplomáciai és konzuli jog – nem zárja ki a területen kívüli joghatóságot, ezt azonban behatárolja a másik állam felségjoga. A joghatóság érvényesüléséhez más állam területén e másik állam beleegyezése, felkérése, vagy legalábbis betörődése szükséges, hacsak e terület nem áll megszállás alatt. Az alperes államok korábban több olyan fegyveres akciót hajtottak végre államhatáraikon kívül (például a Perzsa-öbölben, Bosznia-Hercegovinában és Koszovóban), melyek kapcsán felmerülhetett a kérdés, a fegyveres beavatkozás eredményeként nem terjedt-e ki joghatóságuk a megszállt területek-

re. Azonban az, hogy a fegyveres akciókban részt vevő államok ezeknek az eseteknek egyikében sem éltek azzal a lehetőséggel, hogy az egyezmény hatályát háború vagy egyéb kalamitások esetén felfüggeszthetik (15. cikk), azt mutatja, hogy akcióik megítélésük szerint nem jártak joghatóságuknak a fegyveres erők által uralt területre történő kiterjesztésével. Ugyanakkor az EJEB korábban már több olyan ügyben is hozott határozatot, melyben megállapította: a tagállam joghatósága a megszállással kiterjedt a megszállt területre, így felelős az ott élők emberi jogainak megsértéséért (lásd például a Loizidou kontra Törökország-ügyben hozott ítéletet³).

A kérelmezők azzal is érveltek, hogy ha egy tagállam a felségterületén kívül cselekszik, akkor az egyezmény 1. cikke szerint fennálló pozitív kötelelemnek – tudniillik az államnak tevélegesen biztosítania kell a joghatósága alatt álló személyeknek az egyezményben biztosított jogokat – azzal arányban kell érvényesülnie, amilyen mértékben a tagállam ténylegesen uralmi helyzetben van a másik állam területén. Mivel pedig a NATO-államok uralták a jugoszláv légteret, felelősséget kell viselniük a ténylegesen hatalmuk alá került személyek életéért. Az EJEB nem osztotta ezt az érvet, mely, ha elfogadnánk, azt eredményezné, hogy bárki, akit egy tagállam aktusa hátrányosan érint, bárhol a világon került arra sor, illetőleg bárhol éreztetni következményeit, ezen államnak az egyezmény 1. cikke szerinti joghatósága alá kerülne. Ha az egyezmény alkotói a joghatóság fogalmát olyan tágan kívánták volna alkalmazni az egyezményben, mint amely mellett a kérelmezők érvelnek, akkor azt könnyen kifejezésre juttathatták volna egy ahhoz hasonló szöveggel, mint amelyet az 1949. évi genfi egyezmények közös 1. cikke használ.⁴

Végezetül a strasbourgi bíróság rámutatott: az egyezmény regionális instrumentum, mely a szerződő államok által létesített jogi közösség vonatkozásában, nem pedig annak határain túl hivatott betölteni feladatát. Jugoszláviára e jogi közösség nem terjed ki.

Az EJEB-t tehát nem győzték meg a kérelmezők azon érvei, melyek szerint az alperes államok sérelmezett cselekedete és annak áldozatai között joghatósági értelemben vett kapcsolat állna fenn. Így arra a következtetésre jutott, hogy a bepanaszolt tagállamok területen kívüli aktusa nem eredményezte a ké-

relmezőknek, illetőleg elhalt családtagjaiknak az alperes államok joghatósága alá kerülését. Következésképpen a NATO-országok eljárása nem hozta mozgásba az egyezményben való tagságukból eredő felelősségüket, ezért a bíróság egyhangú határozattal elfogadhatatlanná nyilvánította a kérelmeket.

Kommentár. Feltehető, hogy a határozat ridegnek ható jogi érvei a felségjog, a joghatóság és a területenkívüliség bonyolult kérdéseiben járatlan olvasók egy része számára nem hatnak meggyőzően. Az EJEB mindazonáltal következetesen alkalmazta a korábbi ítéleteiben kimunkált alapelveket: fegyveres beavatkozás esetén a tagállamokat csak akkor terheli az a kötelezettség, hogy biztosítsák a lakosság alapvető jogait és szabadságait, ha – amint ez Észak-Ciprus török megszállásának idején történt – állandó, tartós, tömeges jelenlétükkel ténylegesen átveszik a közhatalom gyakorlását attól az államtól, melynek területét (részben) birtokban tartják. Erre azonban nem került sor akkor, amikor a NATO – többek között annak érdekében, hogy elejét vegye az ország egyes körzeteiben a további népirtásoknak – légicsapásokat mért egyes stratégiai célpontokra. Az akció ezzel nem eredményezte a közhatalom átvételét a helyi hatóságoktól.

AZ EGYEZMÉNY 2. CIKKE: AZ ÉLETHEZ VALÓ JOG

*Paul és Audry Edwards kontra Egyesült Királyság*⁵

Az ügy körülményei. A kérelmezők felnőtt korú fiát, Christopher Edwardst, akit 1991-ben skizofrénként diagnosztizáltak, a rendőrség 1994. november 27-én azzal a gyanúval vette őrizetbe, hogy az utcán rendszeresen fiatal nőket szólít meg és tisztességtelen ajánlatokat tesz nekik. Cellájában egy napig egyedül volt, másnap egy második személyt, Richard Linfordot is ugyanabban a cellában helyezték el. Linfordot a megelőző napon barátja és szomszédja megtámadása miatt vették őrizetbe. A hatóság előtt ismert volt, hogy hirtelen haragra gerjedő ember, aki korábbi le tartóztatása során már megtámadta egy cellatársát. 1988-ban elmeógyógyintézetben is volt, őt is skizofrénként diagnosztizálták.

A rendőrségi fogda valamennyi cellájában volt segélykérő csengő, mely működésbe hozatalakor egy zöld lámpát és egy berregő csengőt kapcsolt be, és az ügyeletesi helyiségben vörös lámpa jelezte, hogy melyik cellában kértek segítyt.

November 28-án az ügyeletes rendőr észlelte, hogy Edwardsék cellájában a jelző meghibásodott, ezt azonban nem jelentette. Éjjel egykor egy másik ügyeletes berregő jelzést hallott, de egyik vörös lám-

pa sem égett. Ekkor az egyik fogdaör kezdte ellenőrizni a fogda összes jelzőberendezését. Valamivel később folyamatos dörömbölést hallottak Edwards és Linford cellájának ajtaján, s mikor kinyitották, megállapították: Edwardst olyan súlyos bántalmazás érte, hogy sérüléseibe belehalt. Amikor kikérdezték, Linford elmondta, hogy az ördög kerítette hatalmába. Eljárást indítottak ellene, s a bíróság pszichiátriai intézetben helyezte el mint büntetőjogilag vétőképtelen személyt. A halottkémi vizsgálatot a bíróság e határozatára utalással zárták le.

1995-ben egy felkért szakértő nem hivatalos vizsgálatot folytatott le az ügyben. Megállapította, hogy elmebeli, illetőleg pszichikai állapotuk miatt e két személy egyikét sem lett volna szabad fogdában tartani, de ha már erre sor került, semmiképpen sem lett volna szabad egy cellában elhelyezni őket. A szakértő több hiányosságot, rendellenességet állapított meg a segélykérő rendszer működésében és számos mulasztást a szolgálatos fogdaörök terhére. A vizsgálat lezárásakor a kérelmezőket arról tájékoztatták, hogy fiuk halálával kapcsolatban további jogorvoslatnak nincs helye. Az ügyészség közölte, nincs elegendő bizonyíték büntetőeljárás indítására.

Az *EJEB ítélet*⁶ szerint a hatóságok megsértették Edwardsnak az egyezmény 2. cikkében biztosított jogát az élethez. Sem Edwards, sem Linford fogdába történő befogadásakor nem folytattak tüzetes vizsgálatot egészségügyi helyzetükről, jóllehet a rendelkezésre álló adatokból kitűnt, hogy mindkét személy mentális zavarokkal küszködik. Nem is mérlegelték annak lehetőségét, hogy e személyeket ne közönséges cellában, hanem börtönkórházban helyezték el. Annak megfontolására sem került sor Edwards és Linford közös cellába helyezésekor, hogy ez a megoldás nem jár-e veszéllyel valamelyikük életére vagy testi épségére. Végül az élethez való jog sérelmét eredményezte a fogdahatóságok részéről a riasztóberendezések meghibásodásának kijavíttatására irányuló intézkedések elmulasztása; e hanyagság nélkül talán megmenthető lett volna Edwards élete.

De a brit hatóságok azzal is megsértették az egyezmény 2. cikkét, hogy elmulasztották a történetek megfelelő kivizsgálását. A Linford elleni büntetőeljárás során a bíróság, mivel Linford azonnal bűnösnek vallotta magát, nem folytatott érdemi vizsgálatot. A fogdában történtek kivizsgálása pedig azért nem lehetett hatékony, mert azokat, akiket a két őrizetes befogadásával, egészségügyi helyzetük felderítésével, a riasztóberendezések állapotával kapcsolatban nyilvánvaló mulasztások terhelhettek, a vonatkozó brit jogszabályokra tekintettel csak akkor lehetett volna meghallgatni, ha önként részt vesznek a vizsgálatban. A két őrizetes befogadásakor, illetőleg a haláleset éj-

szakáján szolgálatban lévő fogdaőrök azonban megtagadták az ügy kivizsgálásában való részvételt.

A bíróság a gyakorlatában szokatlanul nagy összegű, 20 000 font nem vagyoni kár és 20 000 font perkötség megfizetésére kötelezte az alperes kormányt.

Kommentár. Az EJEB ítélkezési gyakorlata alapján az már eddig is egyértelmű volt, hogy a hatóságok nemcsak akkor tehetősek felelőssé mások haláláért, ha azt ők okozták, hanem akkor is, ha – kiváltképpen kiszolgáltattott vagy krízishelyzetben lévők esetében – elmulasztották megtenni az élet megóvásához szükséges pozitív intézkedéseket. Az azonban viszonylag új eleme az ítélkezési gyakorlatnak, hogy a történetek teljes körű kivizsgálásának és a felelősségre vonásnak az elmaradása önmagában véve is megalapozza az adott államnak az egyezmény 2. cikke által biztosított jog megsértésében való felelősségét. A tények felderítésének és a felelősségre vonásnak az elmaradása eddig – mint az alábbi, Indelicato-ügy is mutatja – inkább a 3. cikk által tiltott magatartások esetében eredményezte a bepanaszolt tagállamok elmarasztalását.

AZ EGYEZMÉNY 3. CIKKE: A KÍNZÁS TILALMA

A) *Letartóztatott bántalmazására vonatkozó gyanú kivizsgálásának elmulasztása*

*Indelicato kontra Olaszország*⁷

Az ügy körülményei. A kérelmezőt a maffia által szervezett kábítószer-kereskedelemben való részvétel gyanújával tartóztatták le 1992-ben és tartották fogva a Pianosa börtönben 1997-ben történt felmentésig. Állítása szerint a börtönben lealacsonyító bánásmódban részesült, továbbá az őrk gumibottal bántalmazták. Azzal a panasszal fordult az Emberi Jogok Európai Bíróságához, hogy a vele szemben alkalmazott bánásmód az egyezmény 3. cikkével ellentétes kínzásnak, embertelen, illetőleg lealacsonyító bánásmódnak minősül.

Az *EJEB ítélete*⁸ szerint a kérelmező nem tudta fenti panaszát az alperes állam elmarasztalásához szükséges mértékben alátámasztani, ezért a panasznak ezt a részét elutasította.

A strasbourgi bíróság ugyanakkor a következőket állapította meg. A kérelmező és felesége már 1992 szeptemberében feljelentést tettek, s az abban megfogalmazott állításaik legalábbis valószínűsítették azt a gyanút, hogy a börtönbeli bánásmód komoly mértékben problematikus. A kérelmező egyébként nem az egyetlen letartóztatott volt, aki az olaszországi börtönök bánásmódja ellen panaszt emelt. Emellett az illetékes büntetés-végrehajtási bíró és a tartományi börtönfelügyelő a nyilvánosság előtt erőteljes kifejezésekkel minősítette a Pianosa börtönbeli őrknek a rájuk bízottakkal szembeni viselkedését. A kérelmező és felesége feljelentésének kivizsgálása rendkívül vontatottan haladt, éveken keresztül csupán egyetlen olyan nyomozati cselekményre került sor – több száz börtönőr fényképét felismerés céljából 1994-ben megmutatták a kérelmezőnek –, amelyről eredményt lehetett várni. Végül két börtönőrrel szemben büntetőeljárás indult, de az ellenük emelt vádat a bíróság csak 1998 májusában, tehát csaknem hat évvel a feljelentést követően kezdte tárgyalni, és az ügyben máig nem született ítélet.

Az ügy kivizsgálására irányuló hatósági lépések hatékonyságának hiánya, a hosszú évekig elhúzódó eljárás, a nyomozati szervek nemtörődöm magatartása az elkövetők kilétének megállapításában az EJEB álláspontja szerint azt eredményezte, hogy az olasz hatóságok összességében elmulasztották megtenni azokat az intézkedéseket, amelyek a súlyos emberi jogi jogsértések gyanújának kivizsgálásához elengedhetetlenek. Ezzel Olaszország megsértette az egyezmény 3. cikkét.

Kommentár. Az ítélet kontraszthatása folytán – bár az EJEB nem állapította meg a kérelmező bántalmazásának tényét, mégis elmarasztalta a kormányt a hatékony vizsgálat elmulasztása miatt – jól érzékelhető az az egyezményben részes államokkal szembeni elvárás, hogy rossz börtönbeli bánásmód állítása esetén azonnali és hatékony vizsgálatot kell lefolytatni. Ennek elmaradása önmagában is a 3. cikk megsértésének minősül. Az EJEB ítélkezési gyakorlata szerint a hatékony vizsgálat mellőzhető annak részrehajlás nélküli lefolytatása, amiből az is következik, hogy ne a bepanaszolt tisztségviselő közvetlen alá- vagy fölérendeltje, kollégája vagy más olyan személy végezze, akiről feltételezhető, hogy elfogult a számításba jöhető elkövetők javára.

B) *Megalázó bánásmód letartóztatottal szemben*

*Iwanczuk kontra Lengyelország*⁹

Az ügy körülményei. A kérelmezőt csalás kísérlete és sikkasztás gyanújával előzetes letartóztatásba helyezték. Letartóztatása idején került sor Lengyelországban a parlamenti választásokra. Élve a jogszabály adta lehetőséggel, a kérelmező jelezte a börtönhatóságoknak, hogy szavazni kíván. A választás napján a kérelmezőt előállították a börtön őrszobájában, ahol az őrség tagjai utasították, hogy vetközzön le, mert testi motozást kívánnak végezni, mielőtt a szavazóhelyi-

ségbe vezetik. Engedelmeskedett a felszólításnak, alsoneműjén kívül minden ruházatát levetette. A helyiségben tartózkodó örök durván tréfálkoztak külsején, gúnyolódtak gyenge testi felépítésén. Felszólították, vetkőzzön teljesen meztelenre. Ezt megtagadta. Erre tekintettel az örök közölték vele: nem szavazhat, és visszavitték a cellájába.

A kérelmező azzal a panasszal fordult az EJEB-hez, hogy a börtönörök megalázó bánásmódban részesítették.

Az *EJEB ítélete*¹⁰ abból indult ki, hogy a letartóztatott személyek jogai a börtön biztonsága és rendje érdekében korlátozhatók, de a korlátozás nem léphet túl a céljának eléréséhez feltétlenül szükséges mértéken. A ruházat átvizsgálását indokolhatta, hogy bár a szavazóhelyiség az intézetben belül volt, a letartóztatott ott külső személyekkel is találkozhatott. A ruházat ellenőrzése során azonban az emberi méltósággal össze nem egyeztethető, a kérelmezőt megalázó módszereket alkalmaztak. A kérelmezőt nem erőszakos bűncselekmény gyanújával tartották fogva, a hatóságokkal korábban nem került összeütközésbe – büntetlen előéletű volt – és letartóztatása során fegyelmezett, jó magatartást tanúsított. Ezért az ellenőrzés vele szemben alkalmazott módját semmi sem indokolta. Az sem igazolható, hogy az ellenőrzés során az örök sértő, személyeskedő megjegyzést tettek a velük függelmi helyzetben lévő őrizetesre, továbbá a meztelenre vetkőzés megtagadását azzal torolták meg, hogy megakadályozták állampolgári jogának gyakorlásában. Ezért az EJEB megállapította, hogy a börtönhatóságok a kérelmezővel szemben az egyezmény 3. cikkével ellentétes bánásmódot alkalmaztak.

Kommentár. Az egyezmény kiegészítő jegyzőkönyvének 3. cikke szerint az államok arra kötelezik magukat, „...hogy ésszerű időközönként, titkos szavazással szabad választásokat tartanak olyan körülmények között, melyek a törvényhozó testület megválasztását illetően biztosítják a nép véleményének kifejezését”. E célját illetően csak helyeselhető, de megfogalmazását tekintve bizonytalan tartalmú emberi joggal kapcsolatban az EJEB ítélezési gyakorlatában sok a kialakulatlan vonás. Az Iwanczuk-ügy körülményeinek olvasása közben az a benyomás támadhat, hogy a fő sérelem a választásokon történő részvételtől való megfosztás lehetne. Ilyen panaszt azonban a kérelmező nem terjesztett elő, és az EJEB, mely hivatalból nem szokta vizsgálódásait a kérelmen túlra terjeszteni, nem is foglalkozott az ügynek ezzel a vonatkozásával. Ezért a strasbourgi ítélezési gyakorlat iránt érdeklődők kíváncsisága kielégítetlen marad abban a tekintetben, hogy milyen ítélet született volna, ha a kérelmező a kiegészítő jegyzőkönyv 3. cikkére is hivatkozik.

C) Az eutanázia tilalmazása

Diane Pretty kontra Egyesült Királyság

Az ügy körülményei. A kérelmező gyógyíthatatlan betegség végső szakaszában van. Teljesen mozgásképtelen, végtagjait sem tudja megmozdítani. Intellektusa ép, belátó képessége teljes birtokában van. Véget kíván vetni életének, de állapota miatt erre önmaga képtelen. Kívánsága az, hogy férje segítségével vessen véget életének. Mivel az Egyesült Királyságban az emberölésen kívül az öngyilkosságban való közreműködés is büntetendő, a házaspár garanciát kért a vádhatóságtól: nem fognak eljárást indítani Pretty asszony férje ellen, amennyiben felesége halálában közreműködik. A vádhatóság erre nem volt hajlandó, ezért Pretty asszony bíróságtól kérte az ügyesség kötelezését garancia adására. A bíróságok, végső soron a Lordok Háza a keresetet elutasította.

Diane Pretty azzal a panasszal fordult a strasbourgi bírósághoz, hogy a brit döntés következtében végnapjait embertelen és megalázó körülmények között kell végigélnie. Álláspontja szerint az alperes kormány megsértette az egyezmény 3. cikkét, de megsértette az élethez való jogot is, mely nem teremt kötelezettséget arra, hogy életünket akarunk ellenére végigéljük. Sétrelmezte azt is, hogy kérésének megtagadása eredményeként illetéktelenül beavatkoztak magánéletébe.

A bíróság 2002. április 29-én született döntésében elutasította a kérelmező azon álláspontját, hogy az állam megsértette az élethez való jogát. A testület szerint az állam életvédelmi kötelezettségét is magába foglaló 2. cikk nem értelmezhető oly módon, mint amely ennek ellenkezőjét, vagyis a halálhoz való jogot biztosítaná, vagy egy olyan önrendelkezési jogot, melynek alapján az egyén a halált választhatja. Elutasította bíróság az egyezmény 3. cikkének megsértését állító kérelmet is, mondván, az embertelen és megalázó bánásmód tilalmát megfogalmazó cikket az élethez való jogot biztosító cikkkel együtt értelmezve megállapítható: a 3. cikkből nem vezethető le az állam kötelessége az élet megrövidítésére és ezzel a szenvedés megszüntetésére. A bíróság nem találta a 8. cikket sértőnek, hogy az állam elutasította a kérelmező kérését, hogy kívánságára életét befejezzék.

AZ EGYEZMÉNY 6. CIKKE: A TISZTESSÉGES TÁRGYALÁSHOZ VALÓ JOG

*Sajtos kontra Görögország*¹¹

Az ügy körülményei. 1996. május 13-án különösen nagy kárt okozó csalás gyanúja miatt büntetőeljárás

indult Görögországban Sajtos Andrea és két másik magyar állampolgár ellen. 1997. április 16-án a vizsgálóbíró megidézte a kérelmezőt abból a célból, hogy jelenjen meg előtte és adja elő védekezését. Az Igazságügyi Minisztérium tájékoztatása szerint az idézést a magyar igazságügyi hatóságok kézbesítették a kérelmező részére. 1997. október 13-án a vizsgálóbíró elfogatóparancsot bocsátott ki a kérelmező ellen. A nyomozás befejezését követően vádindítványt nyújtottak be a kérelmező és társai ellen a pireuszi fellebbviteli bírósághoz, melyben kérték, hogy a bíróság rendelje el a három magyar állampolgár előzetes letartóztatását, ha kézre kerülnek. 1998. június 1-jén a bíróság ennek megfelelő határozatot hozott. 1998. augusztus 1-jén a kérelmező beutazott Görögországba, ahol augusztus 3-án letartóztatták. A kérelmező többször is jogorvoslati kérelemmel élt – sikertelenül – a vádindítványnak helyt adó és az előzetes letartóztatást elrendelő pireuszi bírósági határozat ellen.

A bíróság anélkül, hogy tárgyalást tartott volna és meghallgatta volna a kérelmezőt, 1998. december 17-én határozatot hozott az ellene folytatott eljárás megszüntetéséről. December 21-én szabadlábra helyezték, december 22-én kiutasították az országból. A bíróság határozata szerint a kérelmezőnek előzetes letartóztatása miatt nem jár kártalanítás, mert annak elrendelésére az ő súlyos gondatlanságának köszönhetően került sor. Ha ugyanis eleget tesz az idézésnek, megjelenik és bemutatja azokat az okiratokat, amelyekre alapozva végül is megszüntették az eljárást, nem kerül sor letartóztatására.

A kérelmező azért fordult az EJEB-hez, mert állítása szerint nem részesült tisztességes eljárásban a kártalanítása ügyéről való döntés során.

Az *EJEB ítélete*¹² megállapította: az olyan eljárás, melynek során a bíróság valaki jogairól az ő meghallgatása nélkül, és mint a jelen esetben, hivatalból dönt, elzárva e személyt attól, hogy ügyét előadja és érveit kifejtsse, nem egyeztethető össze a tisztességes eljárás alapelveivel. Görögország tehát megsértette a kérelmező számára az egyezmény 6. cikke által biztosított jogokat.

Kommentár. Figyelemre méltó, hogy az EJEB nem abban foglalt állást, hogy megsértették-e a kérelmezőnek az 5. cikk 5. bekezdése által biztosított jogát („Mindenkinek, aki e cikk rendelkezéseinek megsértésével végrehajtott letartóztatás vagy őrizetbe vétel áldozata, joga van kártalanításra”), hanem abban, hogy az a mód, ahogyan e kérdésben a döntés megszületett, nem egyeztethető össze az egyezmény 6. cikke értelmében vett tisztességes eljárás követelményeivel.

AZ EGYEZMÉNY 8. CIKKE: JOG A MAGÁNÉLET TISZTELETBEN TARTÁSÁHOZ

*Hatton és társai kontra Egyesült Királyság*¹³

Az ügy körülményei. A nyolc kérelmező a londoni Heathrow repülőtér közelében lakik. A repülőtéri hatóságok korábban az éjszakai órákban a fel- és leszálló repülőgépek számának meghatározásával tartották a környezet számára még elviselhető szinten a repülési tevékenységgel együtt járó zajt. 1993-ban új megoldást vezettek be: megállapították az egyes repülőgéptípusok le- és felszállása által kibocsátott zaj erősségét, és az éjszakai órákra nézve olyan összesített kvótát állapítottak meg, melyet meghaladó forgalmat nem engedélyeztek. Ez lehetővé tette, hogy alacsonyabb zajkibocsátású gépek több alkalommal kapjanak le- és felszállási engedélyt. A helyi önkormányzatok és más szervezetek kifogásolták a repülőtéri hatóságok által bevezetett új, a korábbinál nagyobb zajártalmat okozó megoldást, és ellentétesnek tekintették a polgári repülésről szóló 1982. évi törvénnyel. Konzultációt kezdeményeztek a kormánnyal, melynek során az 1993-ban bevezetett rendszeren kisebb módosításokat eszközöltek, ennek eredményeként számottevő javulás azonban nem következett be. Ezért az érintettek bírói felülvizsgálatot kezdeményeztek, ami azonban nem vezetett eredményre.

A nyolc kérelmező azért fordult az EJEB-hez, mert állításuk szerint az éjszakai légiforgalom új rendje a korábbinál nagyobb zajjal járt, kiváltképpen a kora hajnali órákban, s ez sértette az egyezmény 8. cikkében biztosított jogukat magán- és családi életük, valamint otthonuk tisztelőben tartásához.

Az *EJEB ítélete*¹⁴ mindenekelőtt azt állapította meg, hogy a lakóházak közelében okozott zajártalom, ha számottevően hátrányosan befolyásolja az ott élők életfeltételeit, alkalmazhatóvá teszi az egyezmény 8. cikkét. Azt is megállapította a bíróság, hogy az alperes kormány nem vitatta: az éjszakai repülések helyenként és esetenként nagyobb zajjal járnak, mint a korábbi szisztéma idején, még ha a zajkibocsátás összességében csökkent is. Arra hivatkozott azonban, hogy az egyezmény 8. cikkének (2) bekezdése igazolhatóvá teszi a kérelmezők magán- és családi életének, illetve lakásának tisztelőben tartásához való jog korlátozását, mert azt (az egyezmény szóhasználatára szerint) „az ország gazdasági jóléte” indokolja.

Az EJEB azonban, megvizsgálva azokat a lépéseket, melyek az 1993. évi változásokat megelőzték, arra a következtetésre jutott, hogy az új éjszakai repülési rend bevezetése előtt nem került sor azokra az egyeztetésekre, melyek feltárhatták volna a repülőtér-

ri hatóságok, a légitársaságok és a környék lakossága egymással ütköző érdekeit egyaránt figyelembe vevő összes megoldási lehetőséget. A kormány tehát elmulasztotta, hogy a zajártalmakat az elkerülhetetlenül szükséges szintre szorítsa le és ezzel megteremtse a közérdek és a magánérdekek közötti egyensúlyt.

Az ítélet megállapította, hogy az Egyesült Királyság megsértette a kérelmezőknek az egyezmény 8. cikkében biztosított jogait.

Kommentár. Érdemes felfigyelni arra, hogy a strasbourgi bíróság nem abban foglalt állást: a repülőtérszajszintje eléri-e azt a mértéket, hogy az egyezmény 8. cikkébe ütköző módon megzavarja a környékbeli magánéletét, hanem abban, hogy a zajártalom megfelelő szinten tartásához szükséges szempontokat felmérő és a kölcsönösen elfogadható kompromisszumokat lehetővé tevő érdekegyeztetési folyamatba a kormány nem vonta be valamennyi érdekeltet. Ezért az éjszakai le- és felszállások újraszabályozása során nem volt képes a közérdek és a jogos magánérdek megfelelő egyensúlyának kialakítására. Márpedig a magán- és családi élet, valamint az otthon zavartalanságához való jog a 8. cikk (2) bekezdése alapján csak akkor korlátozható a köz érdekeire hivatkozással, ha az erre vonatkozó döntés során minden számításba jöhető érdekre tekintettel vannak és ezáltal az egymással ellentétes érdekek mindegyike megfelelő súlyt kap.

AZ EGYEZMÉNY 10. CIKKE: A VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁS SZABADSÁGA

A) *Hans Dichand kontra Ausztria*¹⁵

Az ügy körülményei. A kérelmező a Neue Kronen-Zeitung főszerkesztője és tulajdonosa. E lap egy jelentős médiacsoportosulás tagja, mely az ügy történéseinek idején éles konkurenciaharcban állt egy másik médiacsoportosulással. Ez utóbbi jogi képviselője Michael Graff bécsi ügyvéd volt, aki ebben az időben az osztrák Néppárt főtitkára, egyben néppárti képviselő a parlamentben, valamint elnöke a parlament jogi igazságügyi bizottságának is. A történések idején tisztességtelen verseny miatt eljárás folyt annak a médiacsoportosulásnak az egyik tagja ellen, melyhez a kérelmező is tartozott s melynek konkurensénél Graff látta el a jogi képviseletet.

1993-ban a kérelmező cikket írt a Neue Kronen-Zeitungban, s ebben a következő három állítás szerepelt: Graff nem tartja tiszteletben a világ minden demokratikus országában irányadó azon erkölcsi szabályt, hogy szünetelteti ügyvédi irodájának tevékeny-

ségét, mialatt a kormány tagjaként tevékenykedik; részt vett olyan törvények meghozatalában, melyek előnyösek voltak saját ügyfelei számára; végül a televízióban gyalázatos nézeteket adott elő.

Graff keresete nyomán a bíróság arra kötelezte a kérelmezőt, vonja vissza kijelentéseit, mivel az azokban megfogalmazott tényállításokat nem tudta bizonyítani, és eltiltotta e kijelentések megismétlésétől.

A kérelmező a véleménynyilvánítás szabadságához való jogának megsértése miatt fordult az EJEB-hez.

*Az EJEB ítélete*¹⁶ az első kijelentésről megállapította, hogy bár a cikk egy szövegrészletében valóban az áll, hogy Graff a kormányzat tagja (ami pontatlan állítás), az ezt közvetlenül követő bekezdésben azonban már pontosan jelöli meg és sorolja fel Graff tisztségait. Emellett a cikk konkrétan megjelöli, milyen tényekből vont le következtetéseit a szerző. A második állítással kapcsolatban a strasbourgi bíróság azt állapította meg, hogy az osztrák bíróság által felállított azon követelmény, hogy a kereset elutasításához a kérelmezőnek bizonyítania kellett volna: a Graff által támogatott törvénymódosítás kizárólag ügyfelei érdekeit szolgálta, teljesíthetetlen. A kérelmező ugyanis csak azt állította, hogy a képviselő által megszavazott törvénymódosítás jelentős előnnyel járt ügyfelei számára. Így a cikkben szereplő értékítéletnek megvoltak a ténybeli alapjai és a kijelentés a közérdek szempontjából lényeges ügyben foglalt állást. A harmadik kijelentés az EJEB szerint értékítéletnek minősül, melynek megfogalmazását nem lehet elfogadhatatlannul sértőnek tekinteni.

Ezért az osztrák bíróság által hozott ítélet a szólásszabadság indokolatlan korlátozásának minősül, azt is tekintetbe véve, hogy Graff fontos tisztségeket betöltő politikus volt, aki egyidejűleg fejtett ki ügyvédi és politikusi tevékenységet, ami méltán lehet nyilvános vita tárgya, még akkor is, ha a két tevékenység az osztrák törvények értelmében nem összeférhetetlen. A kérelmező cikkében használt hol erős, hol polemikus nyelvezettel kapcsolatban az EJEB ismételtén rámutatott arra, hogy a támadó hangú, meghökkentő információk és eszmék is az egyezmény 10. cikkének védelme alatt állnak. Ausztria tehát megsértette a kérelmező véleménynyilvánításhoz való jogát.

B) *Unabhängige Initiative Informationszielfalt kontra Ausztria*¹⁷

Az ügy körülményei. 1993 februárjában „Ausztria mindenekelőtt” megjelöléssel közvélemény-kutatást tartottak, amit egy évvel korábban a Szabadság Párt kezdeményezett. A következő elgondolásokról kérték a megkérdezettek véleményét: állítsák-e le a bevándorlást mindaddig, amíg az illegális bevándorlás meg-

akadályozására kielégítő megoldást találnak; kötelezzék-e a külföldi munkavállalókat, hogy munkavégzés közben jól látható személyazonosító megjelölést viseljenek magukon; 30%-ra korlátozzák-e a nem német anyanyelvű tanulók arányát az iskolai osztályokban, ha pedig számuk e fölé emelkedik, létesítsenek-e elkülönített osztályokat számukra; tagadják-e meg a külföldiektől a szavazati jogot.

A kérelmező egyesület kiadásában jelenik meg a TATBlatt című folyóirat. Ennek 1992. decemberi számában a következő röpiratot tették közzé: „A fagyűlöletnek van neve és címe [...] a Szabadság Pártot és vezetőit nyilván érdeklí az Ön véleménye! Nos hát forduljunk hozzájuk, és mondjuk meg nekik, mit gondolunk róluk és politikájukról. Vagy pedig válaszol rasszista agitációjukra küldjünk nekik kis ajándékokat.” E szöveget a Szabadság Párt tagjainak és székházainak címét és telefonszámát tartalmazó lista követte. Ezt követően Jörg Haider, a Szabadság Párt vezetője keresetet indított a kérelmező ellen azt kérve, tiltsák el az alperest a röpiratban használt kifejezések használatától és a címjegyzékek közzétételétől. A kérelmező egyesület azzal védekezett, hogy nem azonosította magát a röpirat tartalmával, azt csupán újságírói indíttatásból és azért tették közzé, hogy a közönséget informálják. A „rasszista agitáció” kifejezés nem tényállítás, hanem értékítélet. A bécsi bíróság a keresetnek helyt adott azzal az indokkal, hogy a röpirat tartalmát mint tényállításokat fogalmazták meg, de azok valóságát nem bizonyították.

Az *EJEB ítélete*¹⁸ szerint a sérelmezett kifejezést megjelenése körülményeinek figyelembevételével kell megítélni. Ez pedig az „Ausztia mindenekelőtt” megjelölésű közvéleménykutatás volt, és a röpirat erre reagált. A strasbourgi bíróságot nem győzte meg az osztrák ítéletnek az indokolása, mely szerint a rasszista agitáció tényállítás; azt közérdeklődésre számot tartó eseményre vonatkozó kommentárként, tehát értékítéletként kell minősíteni, mellyel kapcsolatban a valóság bizonyítása nem követelhető meg. Nincs tehát ésszerű alapja a kérelmezőt eltiltani attól, hogy megismételje kijelentéseit. Ausztia tehát megsértette a kérelmező véleménynyilvánításhoz való jogát.

C) *Krone Verlag GmbH & Co. KG kontra Ausztia*¹⁹

Az ügy körülményei. A kérelmező a bécsi Kronenzeitung kiadója. A lap 1995 augusztusában Karintiában megjelenő számai cikkeket közöltek egy Posch nevű személy pénzügyeiről, aki ebben az időszakban iskolai tanár volt, egyidejűleg pedig az osztrák parlament és az Európa Parlament képviselője. E cikkekben, melyek a képviselő fényképeivel együtt jelentek meg, az állítás szerepelt, hogy Posch jogtalanul

vesz fel egyszerre három fizetést. Az osztrák törvények ugyanis tiltják a tanári fizetés folyósítását, amíg az egyébként arra jogosult személy az Európa Parlament tagja. Posch azt kérte a bíróságtól, állapítsa meg, hogy képmását jogellenesen tették közzé és tiltsa el a lapot képmásának jövőbeli közzétételétől is. A bíróság a keresetnek megfelelő ítéletet hozott, azzal az indokolással, hogy a képviselő képmását nem ismerik széles körben, ezért annak közzététele azáltal, hogy lehetővé tette azonosítását, jogos érdekeit sértette. Az ítélet azzal, hogy a cikkek tartalma valós volt vagy sem, nem foglalkozott.

Az *EJEB ítélete*²⁰ abból indult ki, hogy a kérelmező által kiadott lap azt állította egy politikusról, hogy törvénytellenesen jut pénzhez. Ez pedig a nyilvánosságra tartozó közérdeklődés kérdése. A strasbourgi bíróság megítélése szerint az osztrák bíróság szem elől tévesztette annak a szerepnek a fontosságát, melyet a sajtó tölt be a demokratikus társadalmakban, valamint a sajtónak azt a kötelezettségét, hogy tájékoztassa a nyilvánosságot. Posch a saját elhatározásából lépett a politika színterére, annak velezárait viselnie kell. Nincs elfogadható indok arra, miért ne lehetne egy politikus képmását közölni, ami egyébként nem járt együtt a magánéletére vonatkozó adatok közzétételével. Az *EJEB* akkor, amikor megállapította: Ausztia megsértette a kérelmező véleménynyilvánítási szabadságát, azt is tekintetbe vette, hogy Posch életre-ja és képmása, mint minden képviselőé, megtekinthető az osztrák parlament internetes honlapján.

Kommentár. E három osztrák ügy azért is tarthat számot érdeklődésre, mert az Emberi Jogok Európai Bírósága és több osztrák bíróság gyakorlata között megmutatózó sokéves nézetkülönbségre vet fényt a közéleti szereplőkkel kapcsolatos kritikus véleménynyilvánítás határaitól vonatkozó felfogást illetően. Az *EJEB*-nek először a Lingens-ügyben volt alkalma kifejteni álláspontját arról, hogy a demokratikus társadalmakban a médiának nemcsak joga, hanem kötelessége figyelemmel kísérni a közélet résztvevőinek szereplését, akiknek viszont a közszereplői funkció vállalásakor számolniuk kell azzal, hogy tevékenységük – és ezzel elkerülhetetlenül bizonyos fokig magánéletük is – élesebb reflektorfénybe kerül, mint ha csak polgári foglalkozást űznének. A média által megfogalmazott kritikák polemikusak, éles hangúak, meghökkentők, sőt ha a tárgyalt téma indokolja, a bírált közszereplő számára sértők is lehetnek, de a média a bíralt személy becsületét, személyiségi jogait ok nélkül, a bírálathoz feltétlenül szükséges mértéken túl nem sértheti.

Ugyancsak a Lingens-ítélet vezette be látványos módon a strasbourgi ítélkezési gyakorlatba azt az elemet is, hogy a médiától, ha az elhangzott kijelentések

miatt bírósági eljárást indítanak ellene, nem követelhető meg az értékítélet valódiságának bizonyítása. Amiben az osztrák bíróságok egy részének gyakorlata ma is eltér a strasbourgi követelményrendszerétől, az éppen az, hogy a vélemények azon részének nyilvánítása kapcsán is megkívánja a valóság bizonyítását, melyek nem tényállítást tartalmaznak, hanem értékítéletek. A kétfajta ítélkezési gyakorlat közötti eltérés vezetett az itt ismertetett esetekben is az osztrák kormány elmarasztalásához.

D) *Gaweda kontra Lengyelország*²¹

Az ügy körülményei. 1993. szeptember 9-én a Bielsko-Biala-i kerületi bíróság elutasította a kérelmező által „Társadalmi és politikai folyóirat – egy európai erkölcsbíróság” cím alatt Kety helységben kiadni szándékozott lap nyilvántartásba vételét azzal az indokkal, hogy az erre vonatkozó igazságügy-miniszteri rendelet tilalmazza olyan újság nyilvántartásba vételét, melynek címe „konfliktusban lenne a valósággal”. Ezért a bíróság szerint a címnek meg kell felelnie a tartalomnak. A kérelmező által választott cím pedig azt sugallja, mintha Ketyben valamilyen európai intézmény létrehozatalára került volna sor, ami nem feddi a valóságot. Ugyanez a bíróság néhány hónappal később elutasította a kérelmező által alapítani kívánt „Németország – ezeréves ellenség” című lap nyilvántartásba vételét is azzal az indokkal, hogy e cím szintén konfliktusban van a valósággal, mert kizárólag a lengyel–német kapcsolatok negatív vonásaira összpontosít, ezáltal a tényeket nem kiegyensúlyozott módon mutatja be.

A kérelmező panasza az volt, hogy a bírósági döntések megsértik a véleménynyilvánítás szabadságához való jogát.

*Az EJEB ítélete*²² a sajtótermékek bejegyzésére vonatkozó lengyel jogszabályok vizsgálata alapján megállapította, hogy a sajtótörvény értelmében a sajtótermék kiadásához és forgalmazásához a lapot a bíróságnak be kell jegyeznie, a bejegyzésnek tartalmaznia kell az újság címét is. Ennél többet a sajtótörvény nem követel meg, nem tartalmaz rendelkezést arról sem, milyen kritériumoknak kell a címnek megfelelnie. Ezzel szemben az igazságügyi miniszter végrehajtási rendelete úgy rendelkezett, hogy a bejegyzésre nem kerülhet sor, ha a cím a valósággal konfliktusban lenne.

Az EJEB álláspontja szerint a nyilvántartásba vétel elutasítása két szempontból is problematikus. Az egyik: annak megkövetelése, hogy egy újság címe valósághű információt testesítsen meg, a sajtószabadság elfogadhatatlan korlátozása. Az újság cím ugyanis nem tényközlés. Az újság címének az a funkciója, hogy a

sajtótermékek piacán az újságot beazonosíthatóvá tegye olvasói és leendő olvasói számára. A másik: sajtótörvénynek egy végrehajtási rendelet általi kiterjesztő értelmezése csak erre irányuló világos törvényi felhatalmazás esetén volna megengedhető, ilyen felhatalmazást azonban a törvény nem tartalmaz.

Mivel a kérelmező sajtószabadsághoz fűződő jogainak korlátozására ezek szerint nem a törvénynek megfelelően került sor, és e korlátozás nem tekinthető szükségesnek egy demokratikus társadalomban az egyezmény 10. cikk (2) bekezdésében felsorolt egyetlen okból sem, a kérelmező jogát a vélemény szabad nyilvánításához megsértették.

Kommentár. A döntés érdekessége, hogy ezek szerint az egyezmény 10. cikke akkor sem tenné lehetővé a nyilvántartásba vétel megtagadását, ha az erre vonatkozó felhatalmazást maga a sajtótörvény, nem pedig annak végrehajtási rendelete tartalmazná. Bár nyilvánvaló, hogy a mintegy két évtizede megindult lengyel–német megbékélési folyamat az európai egység és biztonság szempontjából is történelmi jelentőségű, az EJEB – mely számos ítéletében maga is hitet tett arról, hogy az egyezmény rendelkezéseit nem szabad az egyezménnyel ellentétes célok megvalósítására használni – odáig már nem tud elmenni, hogy a sajtószabadságot korlátozások érik csak azért, mert egy lap címe nem a két nemzet közötti megbékélés szellemiségét fejezi ki.

AZ EGYEZMÉNY 11. CIKKE: JOG AZ EGYESÜLÉS ÉS A GYÜLEKEZÉS SZABADSÁGÁHOZ

A) *Stankov, valamint az Egyesült Macedón Szervezet (ILINDEN) kontra Bulgária*²³

Az ügy körülményei. Az ILINDEN-t 1990-ben hozták létre Bulgária délnyugati részében azzal a céllal, hogy regionális és kulturális alapon egyesítsék a Bulgáriában élő macedónokat és kieszközöljék a macedón kisebbség elismerését. A egyesület bejegyzése iránti kérelmet a bíróság 1991-ben elutasította azzal az indokkal, hogy az egyesület működése a nemzet egysége ellen irányul, hogy etnikai gyűlölködést hirdet és veszélyezteteti Bulgária területi integritását. Az egyesület és egyik vezető tisztségviselője azonban nem a bejegyzés elutasítása, vagyis az egyesülési szabadság megsértése miatt terjesztett elő panaszt Strasbourgban, hanem mert a hatóságok 1994 és 1997 között számos alkalommal megakadályozták tagjainak a békés gyülekezéshez való jogát.

Az EJEB, követve az egyezmény 8–11. cikkeinek megsértését állító kérelmek kivizsgálásánál alkalma-

zott korábbi módszereit, kiindulásképpen megállapította, hogy az ILINDEN és tagjai gyülekezéshez való jogát a hatóságok ténylegesen korlátozták. Ugyanakkor nem vitatta az alperes bolgár kormány arra vonatkozó védekezését, hogy a tilalom jogszabályi előírásokon alapult, és azt sem vonta kétségbe, hogy e tilalom a hatóságok szándéka szerint törvényes célt: az ország területi integritásának védelmét, illetőleg a köznyugalmat szolgálta. A döntő mozzanatot az ügy vizsgálatában az jelentette, hogy a tilalom feltétlenül szükséges-e egy demokratikus társadalomban a kitűzött cél eléréséhez, más szóval megfelel-e az arányosság követelményeinek.

Az alperes kormány a következő érveket hozta fel a gyűlések betiltásának indokául: az ILINDEN fegyverekkel rendelkezett és fegyveres akciókra készült; a szervezet veszélyt jelentett a közrendre; az ILINDEN szeparatista eszméket hirdetett; erőszak alkalmazását propagálta; a szervezet célja a bolgár lakosság „elmacedóniasítása” volt; az ILINDEN érzelmeiben sértette a közvéleményt.

Az *EJEB ítélete*²⁴ ezeket az érveket sorra véve a következőket állapította meg. Annak az állításnak a hiteltelenségéhez, hogy az ILINDEN fegyverekkel rendelkezett és fegyveres akciókra is készült, komolyabb érveket kellett volna felhozni, ugyanis az alperes kormány a strasbourgi bíróság előtt pusztán arra szorítkozott, hogy egy ezt állító újságcikket és egy rölpapot mutatott be. Ha az ILINDEN gyűlései valóban veszélyt jelentenének a közrendre, akkor a korábbi gyűlések kapcsán nyilván sor került volna incidensre, illetőleg eljárás indult volna a közrendet veszélyeztetők ellen, azonban incidensről vagy büntetőeljárásról a kormány nem tudott beszámolni.

A kormánynak azzal az érveléssel kapcsolatban, hogy a gyűléseken feltehetőleg szeparatista eszméket propagáltak volna, az *EJEB* a következő álláspontot foglalta el: bár a hatóságok feltételezhetnék, hogy a gyűlésen a macedónok által lakott területek autonómiáját, sőt e területek Bulgáriától való elszakadását – tehát alapvető alkotmányos változásokat – hangoztató jelszavak hangzanak majd el, ez önmagában nem ok a gyűlés betiltására. Területi változások kérése, követelése szavakban és tüntetéseken nem minősíthető automatikusan az ország területi egysége és a nemzetbiztonság fenyegetésének. A demokrácia lényege az, hogy a meglévő problémákat nyílt vitákon keresztül tárgyalják, majd oldják meg. A gyülekezési jogra vonatkozó tilalmak, ha csak nem azért alkalmazzák azokat, mert e gyűlésekre az erőszakra való felbujtás jegyében, illetőleg a demokratikus alapelvek visszatartásának szellemében kerülne sor, rossz szolgálatot tesznek a demokráciának. A jogállamiságon alapuló demokratikus társadalmakban az olyan politikai

eszméknek, melyek megkérdőjelezik a fennálló rendet, de melyek valóra váltására hirdetőik békés eszközöket kívánnak alkalmazni, megfelelő megnyilvánulási lehetőségeket kell biztosítani, mint amilyen például a gyülekezéshez való jog. Az *EJEB* szerint annak pusztá feltételezése, hogy a szeparatista megnyilvánulások hátrányos hatásokkal is járhatnak, nem igazolják az ILINDEN gyűléseinek betiltását.

A strasbourgi bíróság elé terjesztett bizonyítási anyag nem támasztotta alá azt sem, hogy joggal lehetett tartani attól: a gyűlések az erőszak propagálásának és a demokratikus eszmék elutasításának fórumaivá válhatnak. Az ILINDEN nyilatkozatainak és megnyilvánulásainak nagy része azt támasztja alá, hogy e szervezet a nyilvános vitákra és ezek politikai nyomásgyakorló hatására épít, és kifejezetten elutasítja az erőszak alkalmazását. Ha volt is néhány elszigetelt megnyilvánulás egyes személyek részéről, mely erőszakos eszközöket hirdetett meg, ezeket a bűnüldözés eszközeivel kordában lehetett volna tartani.

Az alperes kormány még csak valószínűsíteni sem tudta az erőszakos *elmacedóniasításra* vonatkozó állításokat.

Az alperes kormány azt is állította, hogy az ILINDEN feszültséget szított a bolgár állampolgárok között azzal, hogy bolgár nemzeti hőseket macedón mártírokként ábrázolt. Az *EJEB* álláspontja ezzel kapcsolatban viszont az volt, hogy a nemzeti önzonosság körében a nemzetet megtettesítő személyek megítélésében meglévő eltérő nézetek nem képezhetik az alapját annak, hogy a hatóság tilalmazza a gyülekezési jog gyakorlását; sőt, a hatóságoknak különleges éberséget kell tanúsítaniuk, hogy a nemzeti érzelmű közvélemény védelme ne járjon együtt a kisebbségi nézetek háttérbe szorításával. Ezzel kapcsolatban azt is megjegyezte a bíróság, hogy a hivatalos adatok szerint az ILINDEN-nek csak mintegy 3000 támogatója van.

Összességében az *EJEB* arra a megállapításra jutott, hogy az ILINDEN gyűléseinek betiltása kapcsán a bolgár hatóságok nem tartották tiszteletben az arányosság követelményét, ezért megsértették a kérelmezőknek a gyülekezési szabadsághoz való jogát.

Kommentár. Az ítélettel kapcsolatban két megjegyzést is érdemes tenni.

Az első az, hogy szembe tűnő: a bolgár hatóságok valószínűleg megsértették az érintettek egyesülési szabadsághoz való jogát, amikor elutasították az ILINDEN bejegyzését egyesületként. A kérelmet az *EJEB* elé terjesztők nyilván tájékozottak voltak a strasbourgi esetjogban, hiszen a bejegyzést elutasító határozatra azt megelőzően került sor, hogy Bulgáriában hatályba lépett volna az egyezmény, így annak

rendelkezései a bejegyzés elutasítására nem alkalmazhatók. Viszont az ILINDEN gyűléseit már az egyezmény hatálybalépését követően tiltották be. Ezért ésszerű volt a kérelmezők képviselőinek az a döntése, hogy nem az egyesülési, hanem a gyűlekezési jog megsértését panaszolták Strasbourgban.

A második megjegyzés: elterjedt nézet, hogy az Emberi jogok európai egyezménye nem alkalmas a kisebbségi jogok védelmére. Habár kétségtelen, hogy az egyezmény alapvetően nem kisebbségvédelmi instrumentum, az EJEK közel fél évszázados gyakorlata során számos esetben marasztalta el a bepanaszolt államot egyéni emberi jog megsértése miatt olyan ügyekben, amelyekben a sérelmet szenvedett egyén tipikusan kisebbségi helyzetéből fakadóan vált jogsértés áldozatává. Az ILINDEN-ítélet is jó példa arra, hogy az egyezmény rendelkezéseit adott esetben kisebbségi jogok védelmére is fel lehet használni.

B) A Refah Partisi párt és három tagja kontra Törökország-ügy²⁵

Az ügy körülményei. A török Alkotmánybíróság mellett működő állami főtanácsadó 1997 májusában kezdeményezte az 1983 óta működő Refah Partisi (Jólét Pártja) nevű politikai párt feloszlását. Az indítvány indoka szerint a Jólét Pártja az állam világi (laikus) berendezkedésének elve elleni tevékenység központjává vált. Állításának alátámasztására a párt vezetőinek a párt célkitűzéseit meghatározó számos nyilvánosan elmondott beszédét és nyomtatásban megjelent nyilatkozatát idézte, melyek szerint a párt a teokratikus egyház-állam intézményesítésére és a sharia (iszlám jogrend) törvények bevezetésére törekszik. Álláspontja szerint e célkitűzések nem egyeztethetők össze a demokratikus államrend követelményeivel. Az Alkotmánybíróság előtti eljárásban a párt és vezetői elsősorban arra hivatkoztak, hogy a Jólét Pártja egy éve az országot kormányzó koalíció tagja; a párt következetesen síkra száll az állam világi jellege mellett, tiszteletben tart mindenfajta vallásos meggyőződést. Arról pedig, hogy a párt egyes vezetői az állami főtanácsadó által hivatkozott nyilatkozatot tettek, csak a párt betiltására irányuló indítványból szereztek tudomást.

Január 16-án az Alkotmánybíróság határozatában megállapította, hogy a Jólét Pártja az állam világi berendezkedése elleni tevékenység központjává vált, elrendelte a párt feloszlását, javainak az államkincstár részére történő átadását. Azt is megállapította, hogy a párt három vezetője közvetlenül felelős a párt alkotmányellenes tevékenységéért, ezért öt évre megtiltotta a parlament tevékenységében való rész-

vételüket és egyes politikai tisztségek betöltését is.

A kérelmezők szerint az Alkotmánybíróság határozata sérti egyesülési szabadságukat.

Az *EJEK ítélete*²⁶ megállapította: a kérelmezők el- len alkalmazott szankciók a demokratikus berendezkedésű állam védelmét szolgálták. A kérelmezők ugyanis arra hivatkozva, hogy az állam világi berendezkedésének az általánosan elfogadottól eltérő értelmezését vallják magukénak, kinyilvánították abbéli szándékukat, hogy a vallási meggyőződésre alapított plurális jogrendszert hoznak létre, bevezetik az iszlám jogot, egy olyan jogrendszert, mely szembeötlően ellentétben áll az Emberi jogok európai egyezményében megtestesült értékekkel. Emellett a nézeteket és céljaikat firtató kérdések kapcsán kialakult társadalmi vitákban következesen kerültek az állásfoglalást arról, hogy a hatalom megragadása és megtartása érdekében folyamodnának-e erőszakhoz.

A strasbourgi bíróság korábbi ügyekben többször kinyilvánította: az államok mozgásterét a politikai pártok feloszlásának elrendelése terén szűk, mert a nézetek és a pártok pluralizmusa a demokrácia nélkülözhetetlen velejárója. Az adott esetben azonban az állam okszerűen folyamodott a feloszláshoz olyan politikai program tettekre váltásának megelőzése érdekében, mely az egyezmény normáival összeegyeztethetetlen, és amely, ha hirdetői hozzáfognának gyakorlati megvalósításához, veszélybe sodorná a közrendet és az ország demokratikus berendezkedését.

Ezért Törökország nem sértette meg a kérelmezők egyesülési jogát.

AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGA HIVATALÁNAK SAJTÓKÖZLEMÉNYE A BÍRÓSÁG ÜGYFORGALMÁRÓL

A 2002. január 21-én kiadott közlemény szerint a bíróság 2001-ben 889 ítéletet hozott – 2000-ben 695-öt – és 8989 ügyet lezáró határozat született, melyben a kérelmet vagy elfogadhatatlannak nyilvánították, vagy törölték az ügylajstromból. 2000-ben ez a szám 6769 volt.

A 2001-ben meghozott 889 ítélet közül 683-ban a bíróság megállapította az egyezmény által biztosított jogok közül legalább egynek a megsértését. A jogsértést megállapító ítéletek több mint fele (359) Olaszországot marasztalta el, közel negyede Törökországot (169). Franciaországot 32, az Egyesült Királyságot 19, Lengyelországot 17, Ausztriát és Görögországot 14, Németországot pedig 13 ügyben marasztalták el.

A 2001-ben 13 858 új kérelmet nyújtottak be a bírósághoz, ez mintegy 130%-os emelkedést mutat 1998-hoz képest, amikor a jelenlegi egységes bíró-

ság az Emberi Jogok Európai Bizottsága és a korábbi Emberi Jogok Európai Bírósága összevonásával megalakult.

JEGYZETEK

1. 52207/99. számú kérelem.
2. A tárgyalás és a határozat meghozatalának időpontja 2001. december 12.
3. Loizidou kontra Törökország, az előzetes kérdés eldöntése: 1995. március 23-i ítélet, A. sorozat 310. szám, ugyanabban az ügyben az érdemi döntés: 1996. december 18, Reports of Judgements and Decisions, 1996-VI, no 26.
4. Ez a cikk arra kötelezi az egyezményekben részes államokat, hogy „minden körülmények között tartsák tiszteletben és garantálják a jelen egyezményben biztosított jogokat” – a *minden körülmények között* kifejezés használata teszi világossá, hogy e szabály a területen kívüli joghatóság megfogalmazása, mely az államokat attól függetlenül kötelezi, hogy a harci cselekmények a saját, vagy más állam területén folynak.
5. 46477/99. számú kérelem.
6. 2002. március 14-i ítélet.
7. 31143/96. számú kérelem.
8. 2001. december 13-i ítélet.
9. 25196/94. számú kérelem.
10. 2001. november 15-i ítélet.
11. 53478/99. számú kérelem.
12. 2002. március 21-i ítélet.
13. 36022/97. számú kérelem.
14. 2001. november 13-i ítélet.
15. 29271/95. számú kérelem.
16. 2002. március 26-i ítélet.
17. 28525/95. számú kérelem.
18. 2002. március 26-i ítélet.
19. 34315/96. számú kérelem.
20. 2002. március 26-i ítélet.
21. 26229/95. számú kérelem.
22. 2002. február 7-i ítélet.
23. 45701/99. számú kérelem.
24. 2001. október 2-i ítélet.
25. 41340/98. és 41342-4/98. számú kérelmek.
26. 2001. július 31-i ítélet.